2096-99

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

Impact Factor - 6.261 **ISSN - 2348-7143**

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

February-2019 Special Issue - 165 (B)

Chief Editor -
Dr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV'S Arts & Commerce College,
Yeola, Dist - Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editors :
Prof. Tejesh Beldar, Nashikroad (English)
Dr. Gajanan Wankhede, Kinwat (Hindi)
Mrs. Bharati Sonawane-Nile, Bhusawal (Marathi)
Dr. Rajay Pawar, Goa (Konkani)

This Journal is indexed in :
- University Grants Commission (UGC)
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.researchjourney.net

SWATIDHAN PUBLICATIONS

33	आदिवासी स्त्रियांची लोकगीते - एक अभ्यास	डॉ. कल्याण राऊ आढाव	162
34	मराठी आणि हिंदी ग्रामीण कादंबऱ्यांमध्ये चित्रित लोकशाही व्यवस्थेचे समाजजीवनावरील परिणाम (१९६० ते १९७५ या कालखंडातील)	प्रा. राहुल पाटील	167
35	'लक्षवेधी सूचना व आ.गणपतराव देशमुख'२००५-२००६	श्री.योगेश माळी व डॉ.बाळासाहेब भोसले	173
36	लैंगिक असमानता आणि विरुद्ध हिंसाचार	प्रा.माधुरी चौधरी	176
37	महाराष्ट्रातील राजकीय पक्षांची वाटचाल व २०१९ ची निवडणूक	प्रा.ए.बी.राऊत	180
38	महात्मा फुले यांचे स्त्रीविषयक कार्य	आरती गायकवाड	185
39	ब्रिटीश काळातील भारतीय हस्त उद्योगधंद्याचा ऱ्हास :एक ऐतिहासिक विवेचन	डॉ.वि.एस.क्षीरसागर	189
40	राम गणेश गडकरींच्या नाटकातील स्त्री प्रतिमा	डॉ. वर्षा गायकवाड	194
41	उच्च शिक्षण हे सामाजिक परिवर्तनाचे प्रभावी साधन	डॉ.नासीर गिरासे	200
42	प्रमोदकुमार अणेराव ह्यांची कविता : एक आकलन	डॉ.सुरेश खोब्रागडे	204
43	भारत – चीन सीमावाद : पंडित जवाहरलाल नेहरू व झाऊ – एन – लाय यांच्यातील वार्तालाप	डॉ.विष्णू पडवाल	211
44	भाषा – परिवर्तन : अर्थ प्रक्रिया – अर्थपरिवर्तनाचे प्रकार	श्री.एस.आर.साळुंखे	217
45	आद्यकालीन मराठी वाङ्मयातील रसविचार	डॉ.पद्मा खांडस्कर	223
46	दीनमित्रकर मुकुंदराव पाटील यांच्या निवडक अग्रलेखातील जाणीव दर्शन	डॉ.बाळासाहेब शेळके	230
47	माहिती तंत्रज्ञान आणि ई-प्रशासन	प्रा.बबन आमले	235
48	आहिल्याबाई होळकर व पंढरपूर	डॉ.शिवाजी वाघमोडे	239
49	मराठी साहित्यातील मानसशास्त्रीय संशोधन	डॉ.आनंद वाघ व डॉ.अनिल गर्जे	242
50	सुरेश भटांची नाट्यगीते	डॉ.राजेश देशपांडे	249
51	साहित्याची सामाजिकता	डॉ.गणपती मोरे	255
52	दलित व ग्रामीण साहित्य : तुलना,स्वरूप,साम्य, भेद	प्रा.श्रीमती मीरा देठे	258
53	'असं घडायचं होतं' :एक समृद्ध कादंबरी	डॉ. संगीता शेळके	262
54	पाली अट्ठकथा आणि त्याचे महत्व	डॉ.राजेश व्ही चौरपगार	266
55	आदिवासींचे लोकगीते	डॉ. शरद नागरे	269
56	मुक्त शाळा शिक्षण व ऑनलाईन शिक्षणाला चालना देणारा प्रभावी उपाय	डॉ.दादासाहेब पवार	274
57	वेंगुर्ले मंदिर संस्कृती : समज आणि वस्तुस्थिती	डी.के.डाके	277
58	मध्य विदर्भातील यवतमाळ जिल्ह्याचा उदय आणि विकास	डॉ.सुनिल चकवे	280
59	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचारांची वर्तमानकाळातील प्रासंगिकता	प्रा.गोरख शेवाळे	283
60	मराठी कादंबरीच्या विकासातील विविध टप्पे	प्रा. प्राची जोशी	287
61	सूर्यनमस्काराने खेळाडूंच्या लवचिकतेवर पडणारा प्रभाव	प्रा.नाजुकराम बनकर	297
62	महाविद्यालयीन ग्रंथालयात माहितीचे साक्षरतेचे महत्त्व	डॉ. प्रशांत पगाडे	300
63	सांस्कृतिक पर्यावरण व मराठी ग्रामीण कविता	डॉ. सुनिल निगडे	303
64	भारतीय राष्ट्रवाद	प्रा.अर्चना फुलारी	309
65	महाराष्ट्रातील नद्या प्रदूषण : कारणे व उपाययोजना	प्रा.जगदीश ससाणे	313

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013)
Special Issue 165 (B)- Multidisciplinary Issue
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
February-2019

सुरेश भटांची नाट्यगीते

डॉ. राजेश देशपांडे
मराठी विभागप्रमुख
श्रीकृष्णदास जाजू ग्रामीण सेवा महाविद्यालय,
पिपरी–वर्धा.
मो. ९८६०२१८२८१
deshpanderaj17@gmail.com

एकोणिसाव्या शतकात इंग्रज कवी रॉबर्ट ब्राउनिंग ह्याने नाट्यगीत (क्तंउंजपब स्लतपब) ह्या प्रकारात काव्यरचना करून इंग्रजी काव्यात हा प्रकार रूढ केला. मराठीत कवी भा. रा. तांबे ह्यांनी या प्रकारात विपुल रचना करून अभूतपूर्व यश प्राप्त केले. तांब्यांच्या आधी आधुनिक काव्यात केशवसुत, गोविंदाग्रज, गिरीश, यशवंत या कवींनी नाट्यगीते रचली आहेत; परंतु तांब्यांची नाट्यगीते लक्षणीय ठरली.

स्वातंत्र्योत्तर काळात कवी सुरेश भट यांनी 'नाट्यगीत' हा प्रकार अतिशय समर्थपणे हाताळला आहे. भटांची 'मालवून टाक दीप', 'तरुण आहे रात्र अजुनी', 'रूपगंधा', 'माहेरवाशीण', 'चांदण्यांत फिरताना', 'सुन्या सुन्या मैफलीत', इ. नाट्यगीते अतिशय यशस्वी व लोकप्रिय ठरली आहेत.

कवी आपल्या काव्यातून आपल्या स्वानुभव शब्दबद्ध करीत असतो. परंतु काहीवेळा कवीला हे अनुभव आत्मनिष्ठ पद्धतीने आविष्कृत करणे शक्य होत नाही, अशावेळी नाट्यमय रीतीने दुसऱ्याच्या भूमिकेतून त्या अनुभवाला कवी चित्रित करतो, त्यावेळेस चित्रित झालेल्या काव्यात्म भावाला 'नाट्यगीत' असे म्हणतात. थोडक्यात, नाट्यगीतातून आविष्कृत होणारा भाव त्या कवीच्या कल्पनेतील व्यक्तीचा असतो. पर्यायाने, कवीच्या मनातील भावनांना विशिष्ट पात्राच्या माध्यमातून विशिष्ट अशा नाट्यमय प्रसंगाद्वारे साकार केलेले असते. नाट्यगीताबद्दल आपले मत प्रकट करताना भ. श्री. पंडित म्हणतात, "नाट्यगीत वस्तुनिष्ठ असते त्यात कवी स्वत:चे व्यक्तित्त्व अलिप्त ठेवून अन्य व्यक्तींच्या मनोवृत्तींचे लेखन करीत असतो. परंतु हे लेखन करीत असताना तो जितका बहिर्मुख तितकाच अंतर्मुख असतो. त्याने निर्माण केलेले नाट्यगीत दुरंगी असते, त्यात स्त्रिया व पुरुष या दोघांचेही व्यक्तिदर्शन असते; आणि त्यांच्या जोडीला मनुष्यजीवनातील विविध प्रसंग असतात."[१] नाट्यगीतकार मानवी जीवनातील एखाद्या सुंदर व रमणीय क्षणाला शब्दांकित करून तो क्षण अविस्मरणीय करतो. याकरिता त्याला मानवी मनाचे कप्पे उघडण्याचे कौशल्य आत्मसात होणे गरजेचे असते. परकाया प्रवेशाची कला साधणे आवश्यक असते. नाट्यगीतकार मनकवडा असावा लागतो. इतरांच्या मनातील भावना ओळखणे व त्यांचा अत्यंत कल्पकतेने आविष्कार करणे यातच नाट्यगीतकाराचे खरे कौशल्य असते. सुरेश भटांच्या नाट्यगीतांकडे पाहिल्यास भटांना हे कौशल्य अचूक साधले आहे याची शाश्वती पटते.

नाट्यगीतांतून व्यक्त होणारे स्त्रीहृदय :

सुरेश भटांची बहुतांश नाट्यगीते स्त्रीहृदयातील प्रेमभावना व्यक्त करणारी आहेत. भटांनी आपल्या काव्यातून वैयक्तिक व सामाजिक वेदना अतिशय जिवंतपणे चित्रित केलेली आहे. हे करत असतानाच स्वत:च्या वेदनेला आकार देता देताच इतरांच्या अंत:करणाचाही हळुवारपणे वेध घेण्याचा यशस्वी प्रयत्न भटांनी केलेला आहे. स्वत:च्या अंत:करणातील दु:खावलेल्या भावनांचे नाते स्त्रीच्या भावपूर्ण हृदयाशी सहजगत्या जुळल्यामुळे स्त्रीच्या भावविश्वातील विविध छटांचे मनोरम दर्शन भटांनी आपल्या नाट्यगीतांतून घडविले आहे.

2092-95

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

Impact Factor - 6.261 ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL
January-February-March-2019
Vol. - V, Issue-I (B)

Chief Editor -
Dr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV'S Arts & Commerce College,
Yeola, Dist - Nashik [M.S.] India

Executive Editors :
Prof. Tejesh Beldar, Nashikroad (English)
Dr. Gajanan Wankhede, Kinwat (Hindi)
Mrs. Bharati Sonawane-Nile, Bhusawal (Marathi)
Dr. Rajay Pawar, Goa (Konkani)

This Journal is indexed in :
- University Grants Commission (UGC)
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.researchjourney.net

SWATIDHAN PUBLICATIONS

'RESEARCH JOURNEY' *International E- Research Journal* | ISSN : 2348-7143
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013) | Jan.-Feb.-March 2019
Multidisciplinaru Issue
UGC Approved Journal | Vol. – V, Issue-I(B)

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	शीर्षक	लेखक/लेखिका	पृष्ठ क्र.
1	उपेक्षित आदिवासी 'माना' जमातीच्या समस्या व आव्हाने	प्रा.एम.के. नन्नावरे	05
2	१९९० नंतरची मराठी कादंबरी एक अभ्यास	डॉ. संजय पाटील	13
3	आदिवासींचे धर्मांतर –एक भयसूचक वास्तव	प्रा.संदीप चपटे	18
4	शेतकरी आत्महत्यांमागील समाजशास्त्रीय वास्तव	डॉ.मारोती बामणे	21
5	भंडारा जिल्ह्यातील यात्रेतील व्यापारिक स्थितीचा अभ्यास	डॉ.सुरेश बन्सपाल	26
6	महात्मा गांधीजीच्या सत्य व अहिंसा विचारांची प्रस्तुतता	डॉ.बाबासाहेब देशमुख	69
7	महाराष्ट्र राज्य शासनाच्या क्रीडा व युवा धोरण २०१२ संदर्भात काढलेले अध्यादेश	राजेंद्रकुमार देवकाते आणि दीपक देवकाते	33
8	दिव्याची निर्मिती कथा	डॉ.अंजली मस्करेन्हस	39
9	भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील जागतिकीकरणाचे परिणाम	डॉ. लता कमलापुरे	42
10	लोकगीतातील स्त्री प्रतिमा	डॉ. गायत्री गाडेकर	47
11	कालिदास आणि भवभूतीच्या साहित्यात प्रतिबिंबीत दाम्पत्यजीवन	डॉ.कलापिनी अगस्ती	55
12	लहुजी साळवे याचे क्रांतीकार्यातील योगदान	डॉ.प्रल्हाद दुधाने	62
13	एकविसाव्या शतकातील स्त्री-आत्मचरित्रातील कर्तृत्व आणि कुटुंबवत्सलता	प्रा.मनीषा हाडपे	68
14	डॉ.मोहमद युनूस यांचे बचत गट विषयक आर्थिक विचार-एक अध्ययन	डॉ.मनोजकुमार भोवते	73
15	संशोधन अहवाल लेखानातील पायऱ्यांचा अभ्यास	प्रा.बी.बी.मोटे	76
16	कविवर्य कुसुमाग्रजांच्या कवितेतील संवैधानिक मूल्य : एक आकलन	प्रा. संजय गोहणे	79
17	बुलडाणा जिल्ह्यातील पर्यटन विकास केंद्राचे अर्थशास्त्रीय दृष्टीकोनातून अध्ययन	डॉ. जगन्नाथ ढाकणे	86
18	तुकारामांच्या अभंगातील सामाजिक दृष्टी	डॉ.प्रवीण कारंजकर	91
19	बी.एड्. प्रशिक्षणार्थ्याला जीवन कौशल्य व अध्यापन कौशल्य आत्मसात करण्यासाठी ICT एक प्रभावी उपाय	डॉ.दादासाहेब पवार	94
20	विदर्भ विकासाच्या संदर्भात महाराष्ट्र विधिमंडळाच्या नागपूर अधिवेशनाची फलश्रुती	प्रा. वर्षा चंदनशिवे	97
21	दुर्गसम्राट माणिकगडची राजकीय ऐतिहासिकता	डॉ.आर.पी.झनके	102
22	नमुना निवड पध्दतीचा चिकित्सक अभ्यास	डॉ. बालाजी राजोळे	105
23	बालविवाह : एक सामाजिक समस्या	प्रा.बाळकृष्ण रामटेके	110
24	भारतीय सार्वजनिक निवडणुका –एक दृष्टीक्षेप	डॉ.दिगंबर कापसे	114
25	संत जनाबाईची अभंगवाणी	प्रा.प्रवीण धारपुरे	119
26	समाज माध्यामांतील नवप्रवाह	श्रीमती सुमन तरसे	127
27	किशोरवयीन खेळाडू विद्यार्थ्यांना क्रीडा स्पर्धामध्ये येणाऱ्या मानसिक ताण-तणावाचा अभ्यास	प्रा.दीपक देवकाते	132
28	सुरेश भट यांच्या काव्यातील प्रेम जाणीव	डॉ. राजेश देशपांडे	140
29	यवतमाळ जिल्ह्यात स्थानिक स्वराज संस्थांचा उदय-एक विश्लेषणात्मक अध्ययन	डॉ.सुनील चकवे	148
30	नाटक साहित्य प्रवाह : एक आभास	डॉ.विजय केसकर	152

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal | ISSN : 2348-7143
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013) | Jan.-Feb.-March 2019
Multidisciplinaru Issue
UGC Approved Journal | Vol. – V, Issue-1(B)

सुरेश भट यांच्या काव्यातील प्रेमजाणीव

डॉ. राजेश देशपांडे
मराठी विभागप्रमुख
श्रीकृष्णदास जाजू ग्रामीण सेवा महाविद्यालय,
पिपरी–वर्धा.
मो. ९८६०२१८२८१
deshpanderaj17@gmail.com

साठोत्तर मराठी काव्यात लक्षणीय कामगिरी करणारे सुरेश भट ह्यांच्या काव्याचा अभ्यास करीत असताना उत्कट आणि प्रगल्भ प्रेमभावनेने ओथंबलेली प्रेमकविता वाचावयास मिळते. भटांच्या आत्मपर प्रेमकाव्यातून कवीचे तरुण, आकर्षक आणि तितकेच संवेदनक्षम व्यक्तिमत्त्व साकार झालेले दिसून येते. कवीच्या प्रेमानुभूतींचे कमालीचे उत्कट आणि प्रत्ययकारी दर्शन या प्रेमगीतांतून आविष्कृत होताना दिसते. सुरेश भट हे स्वच्छंदतावादी (रोमॅण्टिक) वृत्तीचे कवी आहेत. तसेच त्यांनी उर्दू काव्याच्या प्रभावातून 'गझल' ह्या तंत्रप्रधान काव्यप्रकाराचा स्वीकार करून मराठीत गझलरचना केल्या आहेत. त्यामुळे 'प्रेम' हा त्यांच्या कवितेचा स्थायीभाव ठरतो. प्रेमाच्या विविध छटा भटांच्या कवितांमधून आविष्कृत झालेल्या दिसतात.

केशवसुतनंतरच्या मराठी कवींनी स्त्री–पुरुष प्रणयाची चित्रे उदारपणेच रंगविली आहेत. एकूणच मराठी प्रेमकवितांचा तोंडवळा काही प्रमाणात सारखा दिसत असला तरी, ज्या अर्थाने आपण गोविंदाग्रज, तांबे, बोरकर, माधव जूलियन, बापट, पाडगांवकर ह्या प्रत्येक कवीची प्रेमकविता वेगळी म्हणतो त्याचप्रमाणे, सुरेश भटांचीही प्रेमकविता वेगळी आहे. प्रणयाची धुंद व धीट आळवणी माधव जूलियनांनी मराठी प्रेमकाव्यात सर्वात प्रथम आणलेली असली तरी, सुरेश भटांच्या प्रेमकवितेत त्याही पुढचा धुंद प्रणय व त्याची धीट आळवणी केलेली आढळते.

सुरेश भटांनी विपुल प्रेमकविता लिहिलेल्या असून त्या त्यांच्या 'रूपगंधा' ते 'रसवंतीचा मुजरा' पर्यंतच्या सहाही काव्यसंग्रहांमधून विखुरलेल्या स्वरूपात आढळतात. सुरेश भटांच्या 'रूपगंधा' व 'रंग माझा वेगळा' ह्या सुरुवातीच्या काव्यसंग्रहांमधून प्रेमविषय सलगपणे उलगडत जाणाऱ्या कवितांची संख्या अधिक आहे. परंतु 'एल्गार' ह्या काव्यसंग्रहापासून भटांच्या 'गझलां'च्या संख्येत लक्षणीय वाढ झालेली असल्यामुळे व गझलेत विविध विषय, आशयाची मांडणी करणाऱ्या द्विपदींची बांधणी केलेली असल्यामुळे भटांची प्रेमजाणीव द्विपदींच्या माध्यमातून व्यक्त झालेली आहे; आणि अशा द्विपदींची संख्याही लक्षणीय आहे. भटांच्या ह्या सर्व कविता, गझलांमधून त्यांची प्रेमविषयक जाणीव व्यक्त झालेली आहे.

– १ –

"मानवी प्रेम जगाला सुंदर बनविते, ज्या जगात प्रेम, चंद्र, चांदणे, तारे, फुले, सुगंध, संगीत, साहित्य आणि अजून कितीतरी सुंदर गोष्टी आहेत. ते जग हृदय असलेल्या जिवंत माणसांनी जगण्याच्या लायकीचे बनले पाहिजे. कविता जगाला सुंदर बनविते किंवा निदान त्याची कुरूपता तरी कमी करते..... प्रेमाशिवाय माणुसकीला अर्थ नसल्यामुळे मी प्रेमकविता लिहिणाऱ्या कवींना 'प्रतिगामी' समजत नाही"[१] असे प्रतिपादन करत मानवी जीवनात प्रेमाचे महत्त्व अधोरेखित करणारे सुरेश भट जीवनाला बळ देणारी शक्ती म्हणून 'प्रेमा'कडे पाहतात.

Feb., 2019

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

Impact Factor - 6.261

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

February-2019 Special Issue - 151

Revised NAAC Framework

Prospects & Challenges in Rural Setup

Guest Editor:
Dr. Sanjay S. Kanode
Principal,
Vidyabharati College, Seloo
Dist. Wardha 442104 (M.S.) India.

Executive Editor of the issue:
Dr. Ashish D. Tipale
IQAC Coordinator & Head, Dept. of Zoology,
Vidyabharati College, Seloo
Dist. Wardha 442104 (M.S.) India

Associate Editors of the Issue :
Mr. Vaibhao Pimpale
Mr. K. S. Dhambhare

Chief Editor:
Dr. Dhanraj Dhangar (Yeola)

This Journal is indexed in :
- University Grants Commission (UGC)
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIPS)

For Details Visit To : www.researchjourney.net

SWATIDHAN PUBLICATIONS

28	Cell Phone : A Powerful Medium of Effective Communication for Teachers & Students **Sachin Bhoyar**	135
29	Impact of Faculty Development Programs for Positive Behavioural Changes Among Faculty **Dr. Sachchidanand Junghare**	138
30	Revised Accreditation Framework **Laxmikant Kapgate**	142
31	An Analytical Study on Contribution of the Faculty Development Programme in Professional Development **Dr. Siddhartha Nagdive**	145
32	The Approach of NAAC About Research, Innovation and Extension **Prof. Mahadev Chunche**	150
33	Impact of ICT in Improving the Quality of Education **Dr. A. Chandramouly & Dr. P. S. Vairale & Mr. S. R. Deshmukh**	152
34	Higher Education Institutions and Revised Accreditation Framework **Dr. Ratan Chaudhari**	155
35	Faculty Development Programme in Higher Education **Ms. Preeti Nanotkar**	158
36	Best Practices amongst the Teaching-Learning Activities of Higher Education **Dr. Yogesh Patinge**	161
37	Comparative Analysis of Schools Affiliated with Different Educational Boards, in Nagpur **Dr Dileep Kumar Singh**	164
38	Significance of Academic and Administrative Audit in Quality Education **S. M. Ghatole1 , P. B. Dahikar, A.D. Bobdey**	168
39	Challenges and Advances of Autonomy with Quality Management **S. M. Ghatole, P. B. Dahikar, A.D. Bobdey**	173
40	Need of Student Involvement for Maximum Utilization of Library Re-Source : In Rural Setup for NAAC **Kishor Dambhare & Abheejit Patil**	178
41	Rural Development in the Digital Age (ICT): A Review on its Availability, Adoption, Use and Impact in Rural Areas **Dr. Shweta S. Bajpai**	181
42	Paradigm Shift in Faculty Development Programme **Anand Chahande & Prof. Kanchan Ingole**	188
43	Best Practice in Research **Prof. Satishkumar Dhawad**	191
44	Comparative Study of Best Practices with Special Reference to NAAC Accredited 'A' Grade Colleges in Nagpur **Dr. Karuna Ganvir**	193
45	Political Impact on Governing Bodies in Universities and Their Decision Making Policies in Higher Education in India **Girish Tapre & Sachitanand Bichewar**	201
46	Role of NAAC in Promoting Quality on Higher Education: A Review **P. C., Sonarghare, S. K. Kharkate and M. B. Thakare**	206
47	Information and Communication Technology and Higher Education **Dr N.A.Mathankar & Prof R.P.Rede**	209
48	Innovative Strategies and System For Effective Higher Education W.R.T. Research Culture **Prof. Pratima Singh**	213
49	Role of Research, Consultancy and Extension Analysis for NAAC **Meghasham N. Narule**	217
50	ICT and Best Practices as A Benchmark for Quality Advancement in Higher Education **Dr. Rozina Patel & Prof. Dhanashri Parkhi**	223
51	NAAC Framework: Prospects and Challenges in the College's Program for Village Adoption and Development **Dr. Ajay Pethe & Dr. Rajiv Jadhao**	231
52	Effective Use of ICT and E-Learning Resources in Rural Setup **Dr. Jayant Burade & Dr. Madan Ingale**	235
53	Study if Socio- Economical Status of Undergraduate Students to Empower Higher Education **Samir Bagade**	239
54	ICT and its Impact on Rural Development **Prof. Ashish Shastrakar**	241

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal | ISSN : 2348-7143
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Special Issue 151- Revised NAAC Framework : Prospects & Challenges in Rural Setup | February-2019
UGC Approved Journal

Higher Education Institutions and Revised Accreditation Framework

Dr. Ratan R. Chaudhari
Assistant Professor
Community Development and Extension,
Shrikrishnadas Jajoo Grameen Sewa Mahavidyalaya,
Pipri-Wardha

The education system of India is one of the largest and diverse in the world. In ancient time, there was the name of Indian universities like Taxila, Nalanda, Vikramshila and also learners and scholars. As time changes, the education system also changed in that scenario. Then the issue came in forefront regarding quality in higher education. In this concern, the National Policy on Education in 1986 and the Programme of Action in 1992 highlighted the need of independent National Accreditation agency. Hence, National Assessment and Accreditation Council was established in 1994 for making quality assurance in higher education institutions. It has realized that the Nation's development reflects through its education system. Education is the strength of Nation.

The trend of transformation in higher education institutions began with the mandatory accreditation of institutions i.e. higher education institutions must have to go through the accreditation process. Hence, institutions have to maintain quality culture in terms of quality initiatives, quality sustenance and quality enhancement.

The new framework of assessment and accreditation reflects in ICT enabled, objective, transparent, scalable and robust. There are seven criteria to serve as basis for assessment of higher education institutions as 1. Curricular aspects 2. Teaching-learning and evaluation 3. Research, innovations and extension 4. Infrastructure and learning resources 5. Student support and progression 6. Governance, leadership and management 7. Institutional values and best practices. Out of these criteria, teaching-learning and evaluation is one of major aspects to go with quality sustenance. Institutions have to take great efforts in providing effective teaching-learning experiences, interactive instructional techniques, learner centered education through appropriate methodologies like participative learning, experiential learning and collaborative learning modes with use of ICT tools. It builds competencies among students and also professional development of faculties. It also includes programme outcomes, programme specific outcomes and course outcomes with its attainment. Effective teaching-learning process reflects in satisfaction of students.

Under other criteria, higher education institutions have to take planned and strategic efforts on different aspects such as academic flexibility, curriculum enrichment, feedback system, research publication, extension activities, collaborations, physical facilities, Library as a learning resource, IT infrastructure, maintenance of campus infrastructure, student support, student progression, student participation, alumni engagement, institutional vision and leadership, strategy development and deployment, faculty empowerment strategies, financial management and resource mobilization, internal quality assurance system, institutional values and social responsibilities, best practices, institutional distinctiveness etc. for overall development of institution, students and staff.

Impact Factor - 6.261 ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

February -2019 Special Issue – 151

Revised NAAC Framework

Prospects & Challenges in Rural Setup

Guest Editor:
Dr. Sanjay S. Kanode
Principal,
Vidyabharati College, Seloo
Dist. Wardha 442104 (M.S.) India.

Executive Editor of the issue:
Dr. Ashish D. Tipale
IQAC Coordinator & Head, Dept. of Zoology,
Vidyabharati College, Seloo
Dist. Wardha 442104 (M.S.) India

Associate Editors of the Issue :
Mr. Vaibhao Pimpale
Mr. K. S. Dhambhare

Chief Editor:
Dr. Dhanraj Dhangar (Yeola)

Swatidhan International Publications

For Details Visit To : www.researchjourney.net

© All rights reserved with the authors & publisher

Price : Rs. 800/-

55	Execution of Rural Development Evidence Based Best Practices for NAAC By "Women Cell Program" in RGBGI. **Prof. Shilpa Mankar**	245
56	Advantages of NAAC in Quality Assurance and Student Development **R.U Thakare, J.V.Dadve, M.P. Morghare**	249
57	Facing NAAC : Challenge or Opportunity? **Dr. Hitendra Dhote**	252
58	Need of Faculty Development Programs for Effective Teaching and Learning Process **Vibha Nikose**	255
59	Usage of Learning Management System Moodle in Higher Education **Z. N. Kashmiri**	258
60	Study of NAAC Assessment Methods and its Effects on Quality of Engineering Institutions **Amol Narayane, Dr. Pradip Ghorpade, Dr. Sanjay Kanode, Dr. Vinod Khapne**	264
61	अध्ययन अध्यापनात माहिती तंत्रज्ञानाची भूमिका **डॉ. अभिजीत वेरुळकर, डॉ. प्रमोद आचेगावे**	267
62	नॅक मूल्यांकनात ग्रंथालयाची भूमिका **प्रा. प्रमोद तडस, डॉ. सुनिल उरकुडकर**	270
63	महाविद्यालायीन ग्रंथालयांसाठी नॅक चे मूल्यांकन : एक अभ्यास **डॉ. योगेश माले, डॉ. सुखालाल राठोड, डॉ. विठ्ठल बदुले**	274
64	नॅक मूल्यांकनात ग्रंथालयाची भूमिका **प्रा. सोनाली बनसोड, डॉ. खुशाल पठाडे**	276
65	NAAC सुधारित चौकोटीत व प्रक्रियेत ग्रंथालयाची भूमिका **डॉ. किशोर डुमणे**	278
66	ग्रंथालय संगणकीकरण आणि नेटवर्किंग **डॉ. आर. आर. माणिकपुरे**	282
67	माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाद्वारे ग्रामीण भागातील शैक्षणिक पातळीचा अभ्यास **डॉ. पवन नाईक, डॉ. अर्चना कहाळे-पत्की**	285
68	नॅकला सामोरे जाताना ग्रंथालयाची भूमिका व ग्रंथपालाचे स्थान **सौ सुप्रिया गादेवार, श्री विष्णुकांत गादेवार**	291
69	महाविद्यालयीन ग्रंथालयाचे नॅक मूल्यांकन **प्रा. विठ्ठल बदुले, प्रा. विष्णु शेळके**	293
70	राष्ट्रीय मूल्यांकन एवं प्रत्यायन परिषद की नई मूल्यांकन पद्धती में शारीरिक शिक्षण और क्रीडा विभाग की रूपरेखा **डॉ. सुशील चौहान**	297

Our Editors have reviewed paper with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers. Nobody can republish these papers without pre-permission of the publisher.

- Chief & Executive Editor

'RESEARCH JOURNEY' *International E- Research Journal* | **ISSN : 2348-7143**
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Special Issue 151- Revised NAAC Framework : Prospects & Challenges in Rural Setup | **February-2019**
UGC Approved Journal

राष्ट्रीय मूल्यांकन एवं प्रत्यायन परिषद की नई मूल्यांकन पध्दती मे शारीरिक शिक्षण और क्रीडा विभाग की रुपरेखा

डॉ. सुशिल चौहान
संचालक, शारीरिक शिक्षण विभाग
श्रीकृष्णदास जाजू ग्रामिण सेवा महाविद्यालय, वर्धा.
Emil:- sushil_9chauhan@yahoo.co.in

प्रस्तावना :

महाविद्यालयो मे शारीरिक शिक्षण व क्रीडा विभाग यह उर्जा का महत्वपूर्ण स्त्रोत रहता है । सभी छात्रों का इस विभाग की तरफ एक अलग लगाव रहता है क्योंकि यहां पर कार्यरत प्राध्यापक छात्रों को हमेशा (motivate) प्रोत्साहीत करते रहते है । यहा पर छात्रों को जीवन मे उपयोगी ज्ञान प्रदान किया जाता है । लेकिन ज्ञान प्रदान करने का माध्यम व्यावहारीक होता है । यहा पर छात्र विभिन्न खेल गतिविधियो मे भाग लेते है । जिनसे उनमे सहयोग ए मित्रता व सदभावना जैसे सामाजिक गुणों का विकास होता है । लेकिन धीरे धीरे छात्रों का लगाव मैदान के प्रति कम होता जा रहा है । वह अन्य गतिविधियॉं जैसे मोबाईल इत्यादी मे इतने व्यस्त होते जा रहे है कि वह शारीरिक श्रम से दुर होते जा रहे है व शारीरिक रूप से कमजोर होते जा रहे है उनका शरीर कई तरह की बीमारियों का घर होता जा रहा है । इस समय आवश्यक है कि छात्रो को खेल के प्रति आकर्षित किया जाये उन्हे मैदान पर लाया जाऐ । खेल के क्षेत्र मे छात्रों को उज्ज्वल भविष्य भी मिल सकता है ।

राष्ट्रीय मूल्यांकन व प्रत्यायन परिषद व क्रीडा विभाग

नैक विद्यापिठ अनुदान आयोग की स्वायत संस्था है । जीसका मुख्यालय बैगलुर मे स्थित है । १९९४ मे यह अस्तित्व मे आई । इसका उददेश सभी उच्च शिक्षा प्रदान करने वाली संस्थाओ के लिये मापक निश्चित करता है । जिससे उच्च शिक्षा मे गुणवत्ता निर्माण हो ।यह संस्थाओ को उच्च शिक्षा मे गुणवत्ता निर्माण करने के लिये मार्गदर्शन करती है । छ।। एक पध्दती का निर्माण करती है जिसके आधार पर विद्यापिठ व महाविद्यालयों का मूल्यांकन किया जाता है । Accreditation के माध्यम से कॉलेज को अपनी मजबूती व कमजोरीयों का पता चलता है । फंड उपलब्ध करवाने वाले संस्थाओ को भी एक प्लेटफार्म मिलता है । समाज को भी महाविद्यालय की गुणवत्ता का पता चलता है । २०१८ मे छ।। ने इन्टिटुट का मूल्यांकन करने के लिये एक नया फॉरमॅट तैयार किया जिससे फनंसपजंजपअम वत फनंदजपजंजपअम कंजं को महत्व दिया गया।

२०१८ मे इस बदलाव से महाविद्यालय के उर्जा स्त्रोत शारिरिक शिक्षण विभाग के लिये जो मापक तैयार किये गये । उससे ग्रामिण व छोटे शहरों मे कार्यरत कॉलेजो की खुब अनदेखी की गई । ग्रामिण क्षेत्र मे जो महाविद्यालये स्थित है वहा पर आने वाले छात्र क्रीडा कौशल्य मे बहुत पिछे होते है इसका मुख्य कारण है ग्रामिण क्षेत्र के स्कुलों मे शारिरिक शिक्षको व क्रीडा साहित्य की उपलब्धता मे कमी है । ग्रामिण क्षेत्र के छात्रों की शारिरिक बनावट मजबूत होती है इसका लाभ लेकर महाविद्यालय का शारिरिक विभाग उन छात्रों को ऐसे खेलो मे अभ्यास करवाता है ।जहा शारीरिक क्षमता व बल का अधिक महत्व होता है । वहा से उन्हे राष्ट्रीय स्तर पर ले जाना व पदक कमाना बहुत ही मुश्कील होता है । नैक के नये फॉरमेट केवल राष्ट्रीय स्तर पर पदक लाने वाले व अन्तराष्ट्रीय स्तर पर सहभागी छात्रों के लिए ही महाविद्यालय को गुण दिये गए है। बडे

Impact Factor – 6.261 Special Issue - 94 Jan. 2019 ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

UGC Recommend Journal

Multidisciplinary International E-research Journal

Innovative Trends in Physical Education, Sports Sciences, and Yoga (ITPESSY 2019)

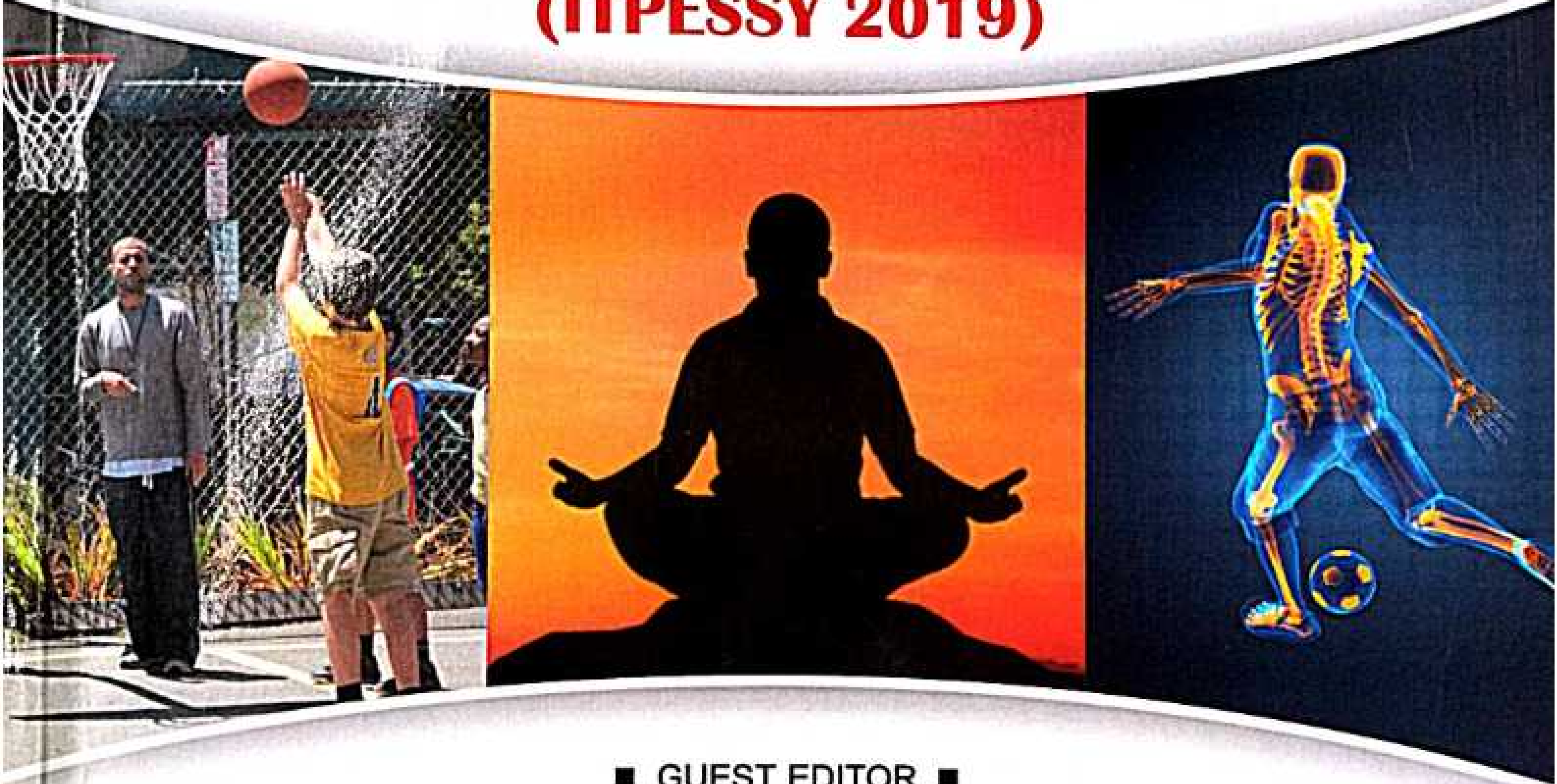

■ GUEST EDITOR ■

Dr. Sharda Shitole

■ EXECUTIVE EDITOR ■

Dr. Vinay Pawar

■ CHIEF EDITOR ■

Mr. Dhanraj T. Dhangar

RESEARCH JOURNEY

MULTIDISCIPLINARY ONLINE RESEARCH JOURNAL

This Journal is indexed in :

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- Universal Impact Factor (UIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

For Details Visit To : www.researchjourney.net

SWATIDHAN PUBLICATIONS

87	**Effect of Surya Namaskara Training on Physical Fitness Components of Collegiate Students** Mr. Suyesh Pandagale Dr. Madhavi Mardikar	234
88	**Technology in Sports** Dr. Hemkant Chaudhari	236
89	**The Nine Mental Skills of Successful Athletes** Dr. Madhavi Mardikar Prof. Bharti Kale	238
90	**Professionals Approach toward's Yoga** Sujata B. More Suyesh D. Pandagale	241
91	**पोषण, स्वास्थ्य व खेल प्रदर्शन** डॉ. सुशील शे. चौहान	244
92	**योगाचे फायदे** प्रा.डॉ.कलवले जी.के.	246
93	**मूलभूत सद्गुण या दृष्टिकोनातून यम आणि नियमांचे महत्त्व** प्रा.सुवर्णा उमाकांत टेंकाळे	248
94	**आधुनिक युगातील योग क्रियेचे स्वरुप** प्रा.उत्तम रा. देऊळकर	250
95	**आधुनिक जीवनात योगाची गरज व मदत** प्रा. शीतल रुद्रमनी येरुले	252
90	**खो–खो राज्यस्तरीय १४ वर्षाखालील किशोर संघाच्या खो–खो सामन्यांच्या दरम्यान संरक्षकास बाद करण्यासाठी वापरण्यात येण्याऱ्या सूर मारणे या कौशल्य व डावपेचांचा विश्लेषणात्मक अभ्यास** जितेंद्र पाटील	254

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.261
Special Issue 94 : Innovative Trends in Physical Education, Sports Sciences and Yoga
ISSN : 2348-7143
January 2019

पोषण, स्वास्थ्य व खेल प्रदर्शन

डॉ. सुशील शे. चौहान
संचालक शारीरिक शिक्षण विभाग
श्रीकृष्णदास जाजू ग्रामीण सेवा महाविद्यालय, पिपरी वर्धा

सारांश :

शरीर को विकसित करने का विज्ञान पोषण कहलाता है! खिलाडी को खेल में उत्तम प्रदर्शन करने के लिए तकनिक व क्रिया कौशल्य के साथ-साथ संतुलित आहार की आवश्यकता होती है. खिलाडी के आहार में ६५-७०: कार्बोहाइड्रेट २५-३०: होना। १२-१५: तक प्रोटीन लेना चाहिए। इसके अतिरिक्त उचित मात्रा में पानी, विट्यामीन व खनिज लवणों का इस्तेमाल करना चाहिए। यह सीधे रूप में ऊर्जा प्रदान नही करते. लेकीन शरीर को चयपचय, तापमान नियंत्रण व निरोगी बनाने में मदत करते है. जो खिलाडी के उच्च प्रदर्शन के लिए आवस्यक है. खेल गतिविधीयां व खेल का समय यह भी खिलाडी के प्रदर्शन को प्रभावित करता है. इसलिए खिलाडी को जानकारी होनी चाहिए क्रीडा गतिविधीयों के पहले, दरम्यान व पश्चात उसका आहार किस प्रकार का होना चाहिए.

प्रस्तावना :

२१ वी सदी तक पहुंचते -२ खेलों की तकनिक व युक्ती में काफी सारे परिवर्तन हुए हैं! प्रत्येक खिलाडी व देश स्पर्धा में पदक प्राप्त करना चाहते है. इसलिए खिलाडी को विकसित करने के लिए पोषण यह विज्ञान भी काफी विकसित हुआ है. क्योंकि प्रदर्शन कहीं ना कहीं शरीर से जुड़ा है और पोषण शरीर को सही प्रकार से विकसित करने का एक विज्ञान है। शरीर को स्वस्थ रखने के लिए किस तरह का आहार लेना चाहिए व कार्य करने के लिए आहार से जो ऊर्जा मिलती है उसके घटकों की जानकारी पोषण के विज्ञान से मिलती है। उचित पोषण की जानकारी खिलाडी या उसके कोच को होनी चाहिए, जिससे भविष्य में खिलाडी का स्वास्थ्य व प्रदर्शन दोनो बनाए रखें जा सके!

संतुलित आहार : ऐसा आहार जिससे कार्बोहाइड्रेट प्रोटीन, व विट्यामिन, खनिज, वसा, पानी इन सभी तत्वों की मात्रा उचीत मात्रा में विद्यमान होती है। सभी घटक खिलाडी के प्रदर्शन को प्रभावीत करते है व इनकी कमी से अलग अलग प्रकार की बिमारियां हो सकती है। इसलिए आहार में सभी घटकों को उचित प्रमाण मे लेना आवश्यक है.

पोषक तत्वों का वर्गीकरण

दीर्घ पोषक (Macro Nutrient)	लघु पोषक (Micro Nutrient)
इनसे हमारे शरीको ऊर्जा मिलती है व शरीर विकास में इनका महत्त्वपूर्ण रोल होता है १ कार्ब्रोहाइड्रेट २ प्रोटीन ३ वसा ४ पानी	इनकी आवशयकता शरीर को बहुत कम मात्रा में होती है १ विट्यामिन २ खनिज लवण

पोषकतत्त्व व खेल प्रदर्शन में इनकी आवश्यकता

१ कार्ब्रोहाइड्रेट :- कार्ब्रोहाइड्रेट ऊर्जा प्रदान करने वाला मुख्य स्त्रोत है कार्ब्रोहाइड्रेट को डाइजेशन के समय ग्लुकोज में परिर्वतन किया जाता है व कार्य के समय यह शीघ्रता व दक्षता से ये उर्जा प्रदान करता है । ग्लुकोज शरीर में लीवर व मसल में जमा होता है व खेल के समय मांसपेशियों को व दिमाग को इससे उर्जा प्रदान होती है । यदी खिलाडी के शरीर में कार्ब्रोहाइड्रेट कम हो जाए तो उसे थकान महसुस होने लगती है व वह अपना श्रेष्ठ प्रदर्शन नही कर पाता! खिलाडी को साधारन व्यक्ती से अधिक मात्रा में कार्ब्रोहाइड्रेट की आवश्यकता होती है लेकिन सभी खिलाडीयों को उनके खेल की तत्परता व समय के अनुसार कार्ब्रोहाइड्रेट की आवश्यकता अलग से होती है ।

व्यायाम का समय	कार्ब्रोहाइड्रेट की आवश्यकता प्रति कीलो प्रति दिन के हिसाब से
१.२ घंटे प्रति दीन	६.८ ग्राम
२.घंटे प्रति दिन	८.१० ग्राम

प्रोटीन :- प्रोटीन भी स्वास्थ्य व शारीरिक गतिविधीयों के लिए महत्वपूर्ण घटक है । मांसपेशियों की मरम्मत व विकास का काम प्रोटीन द्वारा किया जाता है । साधारन युवा को ७५ प्रति कीलो शरीर भाग के अनुसार इसकी आवश्यकता होती है लेकिन, स्ट्रेंथ व इन्ड्युरन्स क्रियाओं के लिए थोडी ज्यादा मात्रा में प्रोटीन १.२ से १.७ की आवश्यकता है. हाई प्रोटीन फूड में हाई सेचूराइड फॅट की मात्रा भी रह सकती है ।

SUTAR SIR

2018-19

An International Multidisciplinary Quarterly Research Journal

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

Peer Reviewed Referred and UGC Listed Journal

ISO 9001:2008 QMS
ISBN / ISSN

ISSN 2277 - 5730
Volume - VIII, Issue - I, January - March - 2019

AJANTA

Impact Factor - 5.5 (www.sjifactor.com)

Is Hereby Awarding This Certificate To

Prof. Shirish Sutar

As a Recognition of the Publication of the Paper Entitled

Social Change and Mahatma Gandhi's Thoughts

Ajanta Prakashan
Jaisingpura, Near University Gate,
Aurangabad. (M.S.) 431 004
Mob. No. 9579260877, 9822620877
Tel. No.: (0240) 2400877,
ajanta1977@gmail.com, www.ajantaprakashan.com

Editor : Vinay S. Hatole

E - IV - 12

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - VIII | Issue - I | English Part - IV | January - March - 2019

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal
Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2018 - 5.5
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖
Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖
Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

CONTENTS OF ENGLISH PART - IV

S. No.	Title & Author	Page No.
12	Social Change and Mahatma Gandhi's Thoughts **Prof. Shirish Sutar** **Prof. Suresh M. Pawar**	53-55
13	Bakha : A Model for the Underdogs **Dr. Prakash Sudhakarrao Tale**	56-59
14	Women in Buddhism and Present Scenario **Prof. Sanjay D. Patil**	60-61
15	Social Concerns in Mulk Raj Anand's Writings **Satish Dnyaneshwar Morey**	62-65
16	R. K. Narayan's Contribution to Indian English Fiction **Subodh N. Chinchole**	66-70
17	Relevance of Indian Thinkers in Mahatma Gandhi **Dr. Vilas Aghav**	71-75
18	Revelation of Social Reforms in Vijay Tendulkar's Kanyadaan **Dr. Kiran S. Khandare**	76-80
19	The Marginalised Voices in Arundhati Roy's 'The God of Small Things' **Dr. Pankaj D. More**	81-86
20	A Historical Impact of Raja Ram Mohan Roy's Social Contribution **Dr. Pramod Rameshwar Chavan**	87-89
21	Swami Vivekanada and his Ideas on Mysticism and Spiritualism in Saint Poetry **Prof. Sanjay T. Vite**	90-94
22	The New Renaissance in Feminism **Dr. Varsha E. Gawande**	95-99
23	Mulk Raj Anand : A Novelist with an Urge of Social Reformation **Dr. Narendra T. Mane**	100-104

VOLUME - VIII, ISSUE - I - JANUARY - MARCH - 2019
AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 5.5 (www.sjifactor.com)

12. Social Change and Mahatma Gandhi's Thoughts

Prof. Shirish Sutar
Assit. Professor, Shrikrishnadas Jajoo, Grameen Seva Mahavidyalaya, Pipri Wardha.
Prof. Suresh M. Pawar
Assit. Professor, Shrikrishnadas Jajoo, Grameen Seva Mahavidyalaya, Pipri Wardha.

Thought of Rural Change

Gandhi's economic consideration is related mainly to rural development. According to him, village society was the heart of India. Industrialisation and urbanisation should not destroy the village economy. Moreover, Gandhi's emphasis was on self-sufficiency of the village society. Agriculture economy and allied agro-industries must take care of the needs of the community people. If they have a minimum surplus, they can provide to the urban society. But they should not depend on the urban society for satisfying their minimum needs. In 1934 Gandhi resigned from the Indian National Congress. He established "All India Village Industries Association" at wardha and devoted most of his time towards re-organization of India villages. Gandhiji started experiments in rural life-style such as renewal of village crafts and agro processing industries, village cleanliness, diet reform, etc., so that villages could be developed as ideal surrounding to live in.

Gandhi thought that hand spinning and weaving i.e. Khadi cloth was the middle around which all the village industries could prosper. With this like solar system, he thought he could restructure and preserves the India village culture. When a nation would become free with its own efforts various experiments would be needed to prepare for the development of the economic conditions of the masses. Gandhji anticipated this and took step in that direction. Though Gandhi accepted village life, he could not tolerate ignorance, uncleanliness, idleness jealousy in the villages. India does not need to be industrialized in the modern sense of the term. It has lakhs villages scattered over the vast area. The people are rooted to the soil and the vast majority are living and to mouth life. Whenever may be said to the cot, Ganhiji traveled throughout the length and breadth of the land having mixed with millions are living in enforce idleness. The Indian farmer requires a supplementary industry. The most natural is the introduction of the spinning wheel t the handloom.

2018-19

I N T E R N A T I O N A L R E S E A R C H F E L L O W S A S S O C I A T I O N

Impact Factor – 6.261

ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

February-2019 Special Issue – 151

Revised NAAC Framework

Prospects & Challenges in Rural Setup

Guest Editor:
Dr. Sanjay S. Kanode
Principal,
Vidyabharati College, Seloo
Dist. Wardha 442104 (M.S.) India.

Executive Editor of the issue:
Dr. Ashish D. Tipale
IQAC Coordinator & Head, Dept. of Zoology,
Vidyabharati College, Seloo
Dist. Wardha 442104 (M.S.) India

Associate Editors of the Issue :
Mr. Vaibhao Pimpale
Mr. K. S. Dhambhare

Chief Editor:
Dr. Dhanraj Dhangar **(Yeola)**

RESEARCH JOURNEY

This Journal is indexed in :
- University Grants Commission (UGC)
- **Scientific Journal Impact Factor (SJIF)**
- **Cosmoc Impact Factor (CIF)**
- **Global Impact Factor (GIF)**
- **International Impact Factor Services (IIFS)**

For Details Visit To : **www.researchjourney.net**

SWATIDHAN PUBLICATIONS

'RESEARCH JOURNEY' *International E- Research Journal*
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676
Special Issue 151- Revised NAAC Framework : Prospects & Challenges in Rural Setup
UGC Approved Journal

ISSN : 2348-7143
February-2019

Impact Factor – 6.261 **ISSN – 2348-7143**

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

February -2019 Special Issue – 151

Revised NAAC Framework

Prospects & Challenges in Rural Setup

Guest Editor:
Dr. Sanjay S. Kanode
Principal,
Vidyabharati College, Seloo
Dist. Wardha 442104 (M.S.) India.

Executive Editor of the issue:
Dr. Ashish D. Tipale
IQAC Coordinator & Head, Dept. of Zoology,
Vidyabharati College, Seloo
Dist. Wardha 442104 (M.S.) India

Associate Editors of the Issue :
Mr. Vaibhao Pimpale
Mr. K. S. Dhambhare

Chief Editor:
Dr. Dhanraj Dhangar (Yeola)

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS
For Details Visit To : www.researchjourney.net

© All rights reserved with the authors & publisher **Price : Rs. 800/-**

'RESEARCH JOURNEY' *International E- Research Journal* | ISSN : 2348-7143
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013)
Special Issue 151- Revised NAAC Framework : Prospects & Challenges in Rural Setup | February-2019
UGC Approved Journal

Best Practices A Tool for *Skill Development*

Prof. Shirish M Sutar ✓
Shrikrishnadas Jajoo Gramin
Seva Mahavidyalaya, Pipri, Wardha

Abstract

In the fast developing country youths are increasing with high speed. Without education and skill youths can't be powered. Rural HEI's have huge responsibility to build up quality human resource. In this paper Best practices are discussed for rural HEI. Quality becomes an imperative in a best practice; it should impart quality in its outcome and must be beneficial for stakeholders. The salient feature of these best practices is that the students acquire knowledge through *'Learning by Doing'*. These best practice transfer *skills* to students which lead to Employment and Self-Employment in Rural Area. These Students are act as *'Change Makers'* for the Rural Community.

KeyWords: Rural HEI's, Best Practices, Change Makers, Learning by Doing, skills

Intoduction

India is one of the fastest developing countries in the world. India's approximately 70 percent population is living in rural area. As far as the report of All India Survey on Higher Education (AISHE) is concern there are 935 Universities, 307 Universities are located in rural area. 40923 colleges and 10247 Stand Alone Institutions are in India, in which 60% colleges are located in rural area.

Challenges of Rural Higher Educational Institutions in building of Quality Human Resource are Lack of Funds, Poor Educational Awareness, Lack of Qualified Faculties, Inadequate Infrastructure, Absence of link between institutes, industries and many more. While comparing overall educational situation with Indian Educational Institutes (HEI's) there is a great gap.

The students belong to Rural areas come from lower income families so they are unable to pay minimum fees many times. Especially in rural areas more than 50% of the students remain absent in the classroom during the sowing season as they belong to farmer families and the land-less labour families; the scenario repeats in the season of harvesting. The annual teaching plans prepared by the teachers are not much helpful to execute. It is a great challenge in front of rural HEI's to provide educational services in minimum funds.

Best Practices

The Indian Higher Education Institutes are generating new ideas through research and innovation. Best practices are those which add value to human life and support main objectives of an institution. It helps in the development of an institution; a tool to perform social responsibility. It can change the pace of the institution. Colleges undertake different types of best practices as per their institutional ambiance. They are now centering for many socio-economic, political and cultural reforming activities. Institutional social responsibility (ISR) can boost the

Special Issue, January- 2019
International Multilingual Refereed Research Journal
MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

VIDYAWARTA®

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर शिक्षण संस्था, चांदा द्वारा संचालीत
आणि
गोंडवाना विद्यापीठ, गडचिरोली संलग्नित

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय ब्रम्हपुरी, जि.चंद्रपुर

मराठी समाजशास्त्र परिषदेचे
२९ वे राष्ट्रीय अधिवेशन

दिनांक १८ ते १९ जानेवारी २०१९

जनसंवाद आणि सामाजिक माध्यमांचा भारतीय समाजावर प्रभाव

• आयोजक •

समाजशास्त्र विभाग

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय
ब्रम्हपुरी, जि.चंद्रपुर

Vidyawarta Special Issue, January -2019
SPECIAL ISSUE

लोकशाहीच्या चार महत्वाच्या घटकांमधील "माध्यमे" हा चवथा सर्वात महत्वाचा घटक आहे. विसाव्या शतकात समाजमाध्यमे (व्हॉटसअप, फेसबुक, इंस्टाग्राम, ट्विटर, ब्लॉग्स) हा पाचवा घटक म्हणुन मानला गेला. लोकशाही मूल्यांची आणि आदर्शांची पेरणी आणि उभारणी करुन समतािधष्ठीत समाज निर्माण करण्याची क्षमता प्रसार माध्यमांमध्ये आहे. पण अलीकडे प्रसार माध्यमांच्या जबाबदाऱ्या आणि बदलत्या भूमिकांचा प्रश्न ऐरणीवर आला आहे. माध्यमांचे नैतिक विश्व बदलले आहे. प्रसार माध्यमे आणि वास्तव यांचा संबंध तुटत चालला आहे. माहितीची वाहक असलेली जनसंवाद आणि सामाजिक माध्यमे सामाजिक बांधिलकी जोपासतांना दिसत नाहीत. व्हॉट्सएप, फेसबुक, ट्विटर इंस्टाग्राम यासारख्या समाज माध्यमाच्या आभासी जगात व्यक्ती अधिकाधिक गुरफटत चालली आहे. माध्ये आणि समाज माध्यमाद्वारे मुद्दामहून पसरविल्या जाणाऱ्या अफवा, फेक व्हिडिओ, फेक फोटो, पेड न्युज, खोडसाळ बातम्या व्यक्ती व समाजाची दिशाभुल करु समाजाचे ध्रुवीकरण करण्यात हातभार लावीत आहेत. माध्यमे व समाज माध्यमांचे महत्व अनन्यसाधारण असेच आहे. परंतु आज हीच माध्यमे व समाज माध्यमे जाती, धर्मांच्या नावावर समाजात विसंवाद निर्माण करण्यासाठी कारणीभुत ठरत आहे. त्यामुळे देशाची एकता व अखंडता धोक्यात येत आहे. माध्यमांचा व समाज माध्यमांचा समाजावरील प्रतिकुल परिणाम बघता या संदर्भात वैचारिक मंथन होण्याच्या दृष्टीने मराठी समाजशास्त्र परिषदेच्या २९ व्या राष्ट्रीय अधिवेशनासाठी "जनसंवाद आणि सामाजिक माध्यमांचा भारतीय समाजावर प्रभाव" हा विषय निश्चित केलेला आहे. समाजशास्त्र विषयाचे विचारवंत, प्राध्यापक, अभ्यासक व विद्यार्थी या विषयावर निश्चित विचारमंथन करुन या नव समस्येच्या निराकरणासाठी काही ठोस उपाय सुचविण्यासाठी प्रयत्न करतील असा विश्वास आहे.

Indexed

IMPACT 5.131 FACTOR

Cosmos
IMPACT FACTOR
5.234

Published By
Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.
At.Post.Limbaganesh, Tq.Dist.Beed-431 126
(Maharashtra) Mob.09850203295
E-mail: vidyawarta@gmail.com
www.vidyawarta.com

ISSN-2319 9318

78) सामाजिक माध्यम आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य
प्रा. संतोष ए. कावरे, चंद्रपुर || 321

79) जनसंवाद आणि सामाजिक माध्यमांचा भारतीय समाजावर प्रभाव नव—सामाजिक...
प्रा.कामराज आर. रामटेके, भंडारा || 323

80) शेतकरी आत्महत्या आणि वृत्तपत्रांची भूमिका
प्रा. डॉ. सुनिल प्रल्हाद गायगोळ, अकोला || 326

81) समाज माध्यमांची ओळख आणि आयटी सेलचे कार्य
डॉ. एस. डी. दहिकांबळे, उमरी जि. नांदेड || 333

82) कुटुंब विवाह व आप्त संबंधावर होणारा सामाजिक माध्यमांचा परिणाम
प्रा. सुधाकर माटे, उमरेड || 336

83) स्त्री अत्याचार—सामाजिक प्रसार माध्यमांची भूमिका
डॉ. अजय के. मेश्राम || 343

84) प्रसारमाध्यमे आणि बदलते जीवनप्रवाह
प्रा. मोनाली य. बहादूरे, उमरेड || 345

85) प्रसारमाध्यमे आणि सामाजिक परिवर्तन
डॉ. वैशाली उगले, प्रा. सुरेश पवार, वर्धा || 348

86) भारतीय समाज विकासात प्रसारमाध्यमाची भूमिका
प्रा. संजय किसनराव चव्हाण, चंद्रपूर || 351

87) समाजिक माध्यमे आणि समाज
प्रा. प्रविण बी. गोहणे, गडचिरोली || 355

88) प्रसार माध्यमे, समाज माध्यमे आणि बदलते जीवन प्रवाह
प्रा. डॉ. गणेश ए. पोटे, अकोला || 357

89) प्रसारमाध्यमे आणि बदलते जीवनप्रवाह : शहरीकरण
डॉ. प्रा. संतोष मेंढेकर, नागपूर || 360

90) आधुनिक सामाजिक समस्यांच्या निर्मितीमध्ये प्रसारमाध्यमांच्या भूमिकेचे ...
प्रा. अमरिश एस. गावंडे, अकोला || 362

https://sites.google.com/site/vidyawartajournal | http://www.vidyawarta.blogspot.com

85

प्रसारमाध्यमे आणि सामाजिक परिवर्तने

डॉ. वैशाली उगले,

प्रा. सुरेश पवार,

श्रीकृष्णदास जाजू ग्रामीण सेवा
महाविद्यालय, पिपरी (वर्धा)

****

नैसर्गिक अवस्थेत इतर प्राण्यांप्रमाणे राहणाऱ्या आदिमानवा पासून तर स्वत:च निर्माण केलेल्या विश्वात तंत्रज्ञानावर अवलंबून राहणाऱ्या माणसाच्या प्रवासाचा दृष्टीक्षेप लक्षात घेतला तर निर्देशनास येईल की मनुष्याच्या संवाद कौशल्यामुळे खऱ्या अर्थाने क्रांती घडविली. संवाद कौशल्यामुळे पुढे लेखन कला अवगत झाली आणि माहिती युगास सुरूवात होउन माहिती साठवणे, मुद्रित करणे ओघाने होत गेले. संवादाचे माध्यम बदलली, साधनं बदलत गेली. त्यांच्यावरच अवलंबन बदलत गेल आणि माणसाच संवादविश्व वाढत्या वेगाने पुढे आलं, विस्तारित होत गेलं.

हातवारे करून, आवाज काढून, मनातल्या भावना व्यक्त करण्याकरिता आदिमानव बोलू लागला. अक्षर गिरवू लागला, मुद्रित करू लागला. आवाजाला तंत्रज्ञानाची जोड देत रेडिओतून बोलके संवाद येवू लागले. दूरदर्शनमुळे हेच संवाद चित्र रूपाने दिसू लागले. मैलो अंतर गाठत माणसे फोनद्वारे संवाद साधू लागले. क्षणाचाही विलंब न लागता आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या माध्यमांमुळे संवाद एका ठिकाणावरून दुसऱ्या ठिकाणी पोहचू लागली. या संवादामुळे नव्या समाजाची सुरूवात झाली. संवादाला माध्यमाची जोड मिळाली आणि मग हेच संवाद प्रसारित होवू लागले. प्रसाराची माध्यमे मात्र काळानुरूप बदलत गेली.

प्रसारमाध्यमे:

ब्रिटीश राजवटीमध्ये भारतात गोपनियता कायदा मंजूर झाल्याने सामान्य नागरिकास प्रशासकिय माहिती पासून वंचित राहावे लागत असे. भारत सरकारने सर्वसामान्यास माहितीचा अधिकार दिल्याने सर्वसामान्य जनतेचे मूलभूत हक्क मजबूत झाले सोबतच प्रसार माध्यमाचे स्थानही अबाधित, मजबूत राहीले. माध्यमांची निर्मिती समाजाला प्रभावित करून निकोप समाज निर्मितीसाठी होत असल्याने त्यामध्ये सत्यता, पारदर्शकता असणे गरजेचे असते. कारण प्रसार माध्यमांची साधने घराघरात पोहचल्याने समाज जागृकतेची सर्वात मोठी जबाबदारी आज माध्यमांवर अवलंबून राहिली. माध्यमांचे स्वरूप केवळ प्रिंट आणि इलेक्ट्रीक वाहिण्या तेवढेच नसून इंटरनेट, सोशल साईट्स आणि मोबाइल झालेले आहेत. एका ठिकाणावरून दुसऱ्या ठिकाणी त्वरित माहिती पोहचविण्याच्या वेगामुळे माध्यमांना माहितीचे प्रसारण जबाबदारपूर्ण करणे अपेक्षित असते. विकसनशिल देशामध्ये आजही जिवनमूल्ये रुजविण्याचे काम प्रसारमाध्यमेच करीत असतात. त्यामुळे प्रसारमाध्यमांचा समाजावर पगडा आहे. कित्येकदा केवळ माझी बातमी पहिले प्रसारित व्हावी यासाठी चढाओढ होत असताना बातमीची सत्यता कितपत आहे यावर लक्ष केंद्रित न करता, शहानिशा न करता प्रसारित केली जाते व त्यामुळे समाजात चुकीच्या अफवा पसरविल्या जातात. त्यामुळे प्रसारमाध्यमांनी सत्यता तपासूनच बातमी प्रकाशित करणे गरजेचे असते. प्रसारमाध्यमे कुठल्याही पक्षाचे अथवा संघटनांचे नसून समाजपयोगी बदल घडविण्याचे उत्कृष्ट माध्यम आहे.

प्रसारमाध्यमांची स्वरूप बदलल्याने ती अतिशय व्यापक, गतिमान व परिणामकारक झालेली आहेत. थॉमस जेफर्सन याने प्रसारमाध्यमांची भूमिका मांडताना म्हटले की, लोकशाहीचे सर्वात महत्वाचे कवच म्हणजे 'वृत्तपत्र'. राज्यव्यवस्थेमध्ये सरकार, संसद व न्याययंत्रणा या तिघांना प्रमुख आधार स्तंभ मानली तरी प्रसारमाध्यमांना चौथा स्तंभ समजला जातो. राज्यव्यवस्थेत काय चालू आहे हे पारदर्शकपणे मांडण्याचे सामर्थ्य तसेच जनतेमध्ये जागरुकता निर्माण करण्याची जबाबदारी लोकशाही व्यवस्थेने प्रसारमाध्यमांना दिली. असे असले तरीही आज प्रसारमाध्यमांकडे जनतेचा बघण्याचा कौल बदलला आहे.

वृत्तपत्रे: